

Lägstanivå eller livsglädje?

Fem angelägna
åtgärder för
en tryggare
äldreomsorg

Innehåll

■	Äldre har rätt till ett värdigt liv	3
■	Lagstiftningen måste ge goda levnadsvillkor	4
■	Personalens kompetens avgör kvaliteten	5
■	Äldre har rätt till ett tryggt hem	6
■	10 miljarder kronor per år till äldreomsorgen	7
■	PRO:s krav för en god äldreomsorg	8

Äldre har rätt till ett värdigt liv

En god och värdig äldreomsorg är ett uttryck för ett starkt och stabilt samhällsbygge. Men det är inte alltid tryggt att bli gammal i Sverige. I stället har vi inte minst under pandemin mötts av rubriker som vittnar om strukturella missförhållanden inom äldreomsorgen. Och problemen fanns långt före covidkrisen.

PRO menar att de politiska partierna saknar idéer för hur livet ska se ut när man blir gammal. Vilket ansvar ska samhället ta för att garantera miljoner pensionärer rätten till ett tryggt och värdigt liv?

En rimlig vision för den svenska äldreomsorgen borde vara att den utgår från människors rätt till god livskvalitet samt att personalen har hög kompetens, goda arbetsvillkor utan delade turer och där timanställningar används till ett minimum. Äldre människor ska känna de personer de tar emot i sitt hem och ha en fast, välutbildad omsorgskontakt som säkrar deras behov av trygghet, kontinuitet och stimulans. När tryggheten i det egna hemmet försvinner ska man förstås få flytta till ett särskilt boende.

Detta kanske låter som en självklarhet snarare än en vision, men det vi beskriver är långt från hur verkligheten faktiskt ser ut.

För tyvärr finns det stora brister inom dagens äldreomsorg. Många äldre känner sig otrygga i sitt hem och har begränsade möjligheter att påverka sina liv. Personalen inom äldreomsorgen har undermåliga arbetsvillkor och inom hemtjänsten möter de äldre ibland upp till 20 olika personer under en tvåveckorsperiod. Kommunerna avsätter inte tillräckligt med resurser och äldreomsorgen nedprioriteras. I SOM-institutets återkommande mätningar av svenska folkets förtroende för offentlig verksamhet får äldreomsorgen år efter år en bottenplacering.

Det är hög tid för våra politiker att ta ansvar för en trygg och välfungerande äldreomsorg. Äldreomsorgen angår hela samhället. Vi blir äldre, liksom våra anhöriga och närstående. Därför måste äldres rätt till ett värdigt liv vara en självklarhet i det svenska samhällsbygget.

Åsa Lindestam den 1 november 2022
Ordförande, Pensionärernas riksorganisation

Lagstiftningen måste ge goda levnadsvillkor

I dag har äldre endast rätt till en **skälig** levnadsnivå enligt socialtjänstlagen som styr insatserna i äldreomsorgen.

Oavsett lagstiftarens syfte när termen skälig levnadsnivå infördes som en miniminivå för äldreomsorgen, har den i dag utvecklats till ett tak för kommunernas skyldigheter. Begreppet tolkas inte heller på samma sätt i landets kommuner. Hur ofta är det skäligt att få hjälp med att duscha? En gång i veckan eller en gång per dag? Hur ofta är det skäligt att komma ut i friska luften eller att få röra på sig? Att få städat och rent i sitt hem? Svaren på dessa frågor avgörs sällan av de äldres individuella behov eller önskemål utan oftast av kommunernas ekonomi.

Alla äldre har rätt till ett värdigt liv. I dagens lagstiftning står det att äldre ska ha en skälig levnadsnivå. Det är inte gott nog. En ny äldreomsorgslag måste därför införas och lagstiftningen stå fast rätten till goda levnadsvillkor.

Behovet av en meningsfull vardag med sociala kontakter, rörelse och fritidsintressen försvinner inte när vi blir äldre. Våra behov är individuella och styrs både av våra intressen och av vår hälsa genom livet. Alla människor behöver leva meningsfulla liv för att må bra. För många är detta synonymt med att bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Tid för samtal, god mat som kanske lagas tillsammans, att få komma ut i friska luften och känna vinden mot ansiktet.

PRO kräver att lagstiftningen måste ändras så att alla äldre har rätt till ett värdigt liv med goda levnadsvillkor och att begreppet skälig levnadsnivå tas bort ur lagstiftningen. Frågan om en äldreomsorgslag har utretts och regeringen måste nu gå vidare med förslaget så att det kan bidra till att förbättra äldres levnadsvillkor.

På kommunal och regional nivå fattas viktiga politiska beslut som rör äldres välfärd. I de flesta av landets kommuner och regioner finns pensionärsråd. Där träffar politiker representanter från PRO och andra pensionärsorganisationer inför beslut. Pensionärsråden är viktiga och äldre tillför värdefull kompetens. Trots det saknas lagstiftning som reglerar att det ska finnas pensionärsråd. I våra grannländer Norge och Danmark är pensionärsråden obligatoriska.

PRO kräver att pensionärsråden blir obligatoriska. Det finns behov av att säkra äldres inflytande, inte minst mot bakgrund av att representationen av att äldre med politiska uppdrag är lägre än i den övriga befolkningen. Pensionärsråden bör ligga under kommun- eller regionstyrelsen.

Personalens kompetens avgör kvaliteten

Att ta hand om äldre är inget enkelt jobb. Tvärtom krävs det framför allt rätt och bra utbildning men också människokännedom, flexibilitet och engagemang. I Sverige arbetar närmare 250 000 personer inom äldreomsorgen. Yrkesgrupperna som möter de äldre inom den kommunala äldreomsorgen är undersköterskor, vårdbiträden och vårdare som alla har varierande utbildning och ofta begränsade möjligheter att påverka sitt arbete.

Kvaliteten på äldreomsorgen avgörs av personalens arbetsvillkor. Därför måste landets kommuner erbjuda fast anställning utan delade turer.

I dag skapar arbetsförhållanden med tillfälliga anställningar, ofrivillig deltid och delade turer, underbemanning och minutscheman otrygghet både för personalen och de äldre. Delade turer innebär ofta att en del av arbetsdagen ligger på morgonen och en annan del på kvällen. Däremellan skapas obetalda timmar som är svåra att passa ihop med familjelivet när arbetet återupptas senare på dagen. Timanställningarna inom äldreomsorgen sticker också ut bland jämförbara kommunala verksamheter. Inom barnomsorg och individ- och familjeomsorg är andelen timanställda betydligt lägre – åtta respektive två procent – jämfört med hela 14 procent inom äldreomsorg och omsorg av personer med funktionsnedsättningar. Vad beror dessa skillnader på?

För att garantera kvaliteten inom äldreomsorgen måste kommunerna och övriga arbetsgivare inom äldreomsorgen förbättra personalens arbetsvillkor. Det är en förutsättning för att äldreomsorgen ska lyckas rekrytera och behålla kompetenta medarbetare både i dag och i framtiden.

PRO:s krav är att minst 90 procent av personalen inom äldreomsorgen ska ha fast anställning och möjlighet att arbeta heltid utan delade turer.

PRO kräver därför att landets kommuner erbjuder tillsvidareanställning, heltidsarbete och kompetensutveckling till dem som arbetar med äldre. Kvaliteten på äldreomsorgen kommer inte bli bättre om vi inte ger personalen goda arbetsvillkor.

- Ca 250 000 jobbar inom äldreomsorgen
- Andelen timanställda uppgår till 14 procent
- Drygt en av 10 arbetar delade turer varje vecka och en av tre någon gång i månaden

Äldre har rätt till ett tryggt hem

Vi lever allt längre och andelen äldre i Sverige växer. Samtidigt har antalet platser på äldreboenden fortsatt minska under 2000-talet vilket gör att fler äldre bor kvar i hemmet med hjälp av hemtjänst eller hemsjukvård. Det gäller även de äldsta och sköraste. Vid 100 år fyllda bor nära hälften kvar i sitt hem. För många ger detta extra livskvalitet, men för den som behöver hjälp att klara vardagen ställs stora krav på en välfungerande hemtjänst.

I stället för att bygga varaktiga relationer där hemtjänstpersonalen kan lära känna de äldre, deras behov och följa deras hälsotillstånd tvingas många äldre under en tvåveckorsperiod ta emot besök av upp till tjugo olika personer i sitt hem. Att ständigt mötas av okända ansikten i sitt eget hem kan kännas otryggt och för många förvirrande, men det äventyrar inte bara den upplevda tryggheten hos äldre utan även kvaliteten inom hemtjänsten.

Alla äldre med hemtjänst ska erbjudas en fast omsorgskontakt som är utbildad till undersköterska.

PRO har länge drivit frågan om en fast omsorgskontakt för äldre med en hemtjänst som ska tillgodose den äldres behov av trygghet, kontinuitet, individanpassad omsorg och samordning när hemtjänstinsatser genomförs. Nu har riksdagen fattat beslut om en lagstiftning med den innebörden, men verkligheten har inte hunnit i kapp än. För garantera kvaliteten behöver kompetenskrav ställas på den fasta omsorgskontakten. Därför vill PRO att en fast omsorgskontakt minst ska vara utbildad till undersköterska.

Den som får serviceinsatser ska själv få bestämma över den hjälp de får.

En god livskvalitet betyder inte samma sak för alla. Äldre bör själva få bestämma över hemtjänstens serviceinsatser och få möjlighet till inflytande över sin vardag. Behoven av att duscha ofta eller inte, få hjälp med handling och städning eller gå en promenad varierar.

När hemmet inte längre är en trygg plats måste äldre själva kunna välja att flytta till ett särskild boende.

När det egna hemmet inte längre är en trygg plats måste den som vill få flytta. I dag får alldeles för många äldre får avslag på begäran att få flytta till vård- och omsorgsboende. Under första halvan av 2021 fick över 1 000 personer avslag på sin begäran om att få flytta till särskilt boende. Bland dem finns många äldre som är ensamma, oroliga och har stora vårdbehov. 1 000 avslag är 1 000 för många. Alla äldre har rätt till ett tryggt hem.

- Nära hälften av de över 100 år bor kvar i egna hemmet
- Äldre får ofta besök av tjugo olika personer från hemtjänsten under en tvåveckorsperiod
- Över 1000 personer fick avslag på ansökan om särskilt boende första halvåret 2021

10 miljarder kronor per år till äldreomsorgen

Antalet personer som är 80 år och äldre förväntas enligt Statistiska centralbyrån öka till över 800 000 år 2030. Om dagens behov kvarstår, innebär det att närmare 300 000 personer skulle behöva äldreomsorg 2030. Det är en ökning med nästan 50 procent jämfört med i dag.

Det räcker inte att bibehålla dagens miniminivå inom äldreomsorgen, där staten behöver skjuta till 7 miljarder kronor per år. PRO kräver att regeringen tillför minst 10 miljarder kronor per år för att äldreomsorgen också ska ha god kvalitet. Även kommunerna själva måste givetvis avsätta tillräckliga resurser.

Äldre har rätt till god äldreomsorg. Därför måste staten skjuta till minst 10 miljarder kronor per år så att pengarna räcker till.

I dag vet kommunerna sällan hur mycket pengar de kommer att få nästa år. För att kunna leverera en god äldreomsorg med kompetent personal måste satsningarna vara långsiktiga och resurserna förutsägbara. Det kommer att krävas minst 10 miljarder kronor per år för att möta de krav som även Coronakommissionen identifierat i form av ökad bemanning, höjd yrkesstatus, högre kompetens och större andel heltidstjänster.

Efter ett långt arbetsliv fortsätter vi äldre att betala skatt och bidra till samhället. Vi borde kunna vara trygga med att samhället också bidrar med den vård och omsorg vi behöver. Men för detta krävs att samhället avsätter resurser. Även äldreomsorgen och de äldre måste få kosta!

- År 2030 behöver närmare 300 000 personer äldreomsorg
- Behoven av äldreomsorg fördubblas nästan till 2030
- För att bibehålla dagens nivå krävs tillskott om minst 7 miljarder kronor per år
- Det krävs tillskott om minst 10 miljarder per år för att möta Coronakommissionens krav

PRO:s krav för en god äldreomsorg

- Inför en äldreomsorgslag och låt lagstiftningen slå fast att äldre har rätt till goda levnadsvillkor och ett värdigt liv.
- Minst 90 procent av personalen inom äldreomsorgen ska ha fast anställning och möjlighet att arbeta heltid utan delade turer.
- Alla äldre med hemtjänst ska erbjudas en fast omsorgskontakt som är undersköterska och fritt förfoga över beviljade serviceinsatser.
- Tillför 10 miljarder kronor per år för en god äldreomsorg.
- Gör kommunala och regionala pensionärsråd obligatoriska.